

א. אין לך לחוש שתבוא האשה להפסיד הלקוחות שלא כדין, כי מה לה לשקר, הלא יכולה למחול כתובתה. (תוס' כאן ובכתובות יט, הרא"ש, ועוד. ובתומים (סו סקכ"ג) כתב שרוב המפרשים נקטו הסבר זה.) [ואם תאמר, והלא אם תמחל תצטרך לשלם ללקוחות את מלא סכום הכתובה, ועתה אינה משלמת להם אלא את דמי 'טובת הנאה' של מכירתה? יש לומר — וכן מוכח מכמה מקומות — שאף במחילת שטר-חוב אין משלם אלא דמי מכירתו שקיבל. וגם אם מחלה לאחר שכבר נתגרשה, ואפילו למאן דדאין דינא דגרמי. כן היא דעת רב שרירא גאון ודעת התוס', וכן מסתבר. ואולם מכאן אין ראייה לשיטה זו, כי ניתן להעמיד כגון שהיא עכשיו קודם הגירושין, באותו מצב שהיתה בשעה שנכתב השובר, וליטרוף לקוחות' — היינו בעתיד, כשתבוא לידי גביה (הרא"ש). ואמנם שיטת ר"ח רמב"ן ורשב"א שהמחל שטר חוב משלם דמים מלאים, משום דינא דגרמי, ולא רק מה שקיבל תמורת מכירת השטר].

ב. יש מפרשים שאין הטעם משום 'מיגו' [ומעיקרא לא קשה כנ"ל], אלא הודאה זו גופא שמודה שהכתובה פרועה בשובר זה, הריהי כאילו אמרה 'מחול לך' (רמב"ן ועוד. וע"ע אבני מילואים קי סק"ד. ומרש"י ניתן לדייק כפירוש זה או כפירוש הראשון — ע' מהר"ם שיף).

ג. יש מפרשים, הואיל ויכולה למחול יש לנו להניח שתמחל לבעלה (כדאמרינן בב"ק פט), ועל כן אין מצוי כלל שיימצאו קונים לכתובתה, ולדבר שאינו מצוי — לא חששו (הרא"ש).

ד. רבנו חננאל (ע' ברי"ף ור"ן — כתובות פו) פרש טעמו של שמואל שהמוכר שט"ח וחזר ומחלו — מחול, מפני שיכול המלוה לומר עיינתי בחשבוני ומצאתי שאינו חייב לי, או: כמדומני שפרע לי וכדומה. ולטעם זה, כתב, שכיב-מרע שמדייק ונותן, אינו יכול למחול. נמצא לפי זה שהמחילה מועילה כתוצאה מכך שבכחו לטעון 'פרוע'.

והר"ן (שם) הקשה על דבריו מסוגיתנו, שמבואר בה לכאורה להפך, שטענת פרועון תלויה במחילה, שלכך נאמנת לומר פרוע בשובר זה, מפני שיכולה למחול.

ויש לפרש הסוגיא לשיטת ר"ח להפך; אין כוונת הגמרא שהאשה נאמנת מכח דברי שמואל, אלא הכוונה להוכיח מן הברייתא שהלכה כשמואל שיכולה למחול הגם שיש בזה חובה לקונה, שהרי כשטוענת 'פרוע' מהתאריך שבשובר הרי היא חבה לאחרים ואעפ"כ האמינוה, וטעם הדבר הוא, כי כל כחו של הקונה לתבוע החוב שרכש, מכחה של האשה הוא בא, וכל הסתמכותו — עליה, לכך יכולה לומר פרוע ולבטל כחו. ואם כן הוא הדין מוכר שטר חוב יכול למחול, שהרי זה כאומר פרוע (עפ"י שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב).

דף כ

'הכא במאי עסקינן בשטר כתובה יוצא מתחת ידה' — ולא חששו שמא מכרה את השטר אגב קרקע, ועדיין השטר בידה — כי אין הלקוחות סומכין דעתם אם אינה מוסרת להם את הכתובה. ורב האי גאון כתב מפני קושיא זו שאין שטר נקנה ב'אגב' [מלבד בשטר מכירת אותה קרקע עצמה]. וכן כתב רבנו חננאל (הרא"ש).

'עדין בחתומיו זכין לו' — כתבו התוספות שתקנת חכמים היא שזוכה משעת החתימה. ונסתפקו

לענין איסורין, כגון בשטר שחרור של עבד. וכתב מהרש"א: לא כתבו זאת אלא לפי דעת האומר 'עדי מסירה כרתי', אבל לפי הסובר 'עדי חתימה כרתי' — מן התורה הוא.

ויש מקום לומר לפי זה שלשיטת הסוברים (הרי"ף והרמב"ם ועוד, דלא כהתוס' ריש גטין) שגם למאן דאמר 'עדי מסירה כרתי' מועילים עדי חתימה לבדם — יש לומר שעדי בחתומיו זכין לו — דין תורה הוא. [וכן היא משמעות התוס' לעיל, שאילו גט אשה היה בגדר 'זכות' היינו אומרים עבז"ל] (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"א כה, יא).

יש מי שכתב שלכך לא כתבו כן התוס' אלא כאן, מפני שחוזר בו ומתחרט כשנותן המתנה לאחר, אבל בשטרי הלואה שמכירת הקרקע אינה חזרה מן ההלואה — עדי זכין לו בחתימות מדאורייתא (פני יהושע).

ע' בשו"ת דובב מירשים (ק"ט, א) שדן להתיר תערוכת חמץ שנמכרה לגוי באופן שכתב שטר-מכר ועשה קנין, ומסירת השטר נתאחזה לאחר חצות היום של ערב פסח. וסמך שם על הדין ד'עדי בחתומיו זכין לו' למפרע, הגם שלא הגיע לידו רק אח"כ, שגם לענין איסורין אומרים כן, כמוש"כ התוס'.

ויש להעיר לדון בממ"נ, אם זו תקנת חכמים, מאן יימר שתקנו כן גם בגוי? ואם הוא מעיקר הדין, לכאורה הוא מדין 'זכין לאדם' והלא אין זכיה לגוי? וצ"ב.

'מצא איגרות שום ואיגרות מזון, שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין' — רבנו תם פירש (מובא בתוס' כתובות ק: ד"ה אגרת, ובשטמ"ק) 'איגרות שום ומזון' — שבית-דין משלחים לב"ד שבמקום אחר, לשום נכסים של לווה, או לפסוק מזונות כך וכך לשבוע. וזו הסיבה שנקראים 'איגרות' בניגוד לשאר דברים המוזכרים במשנה — 'שטרות'. (ורש"י ועוד ראשונים פרשו בדרכים אחרות. וע' תו"ט).

'מצא בחפיסה או בדלוסקמא תכריך של שטרות או אגודה...' — מבואר שיש להחזיר שטרות שנפלו, כל שיש בהם סימן. ואף על פי שהנפילה עצמה יצרה ריעותא בכשרות השטר, כמו שכתבו הראשונים לעיל, שהעובדה שלא נזהר לשומרו מרע את חזקת כשרותו וחוששין שנפרע או שהוא פסול, אעפ"כ כיון שעל ידי הסימן נתברר ממי נפל, מהמלוה או מהלוה, אין נפילה זו מהוה ריעותא (עפ"י הרא"ש; תומים סה סקי"ז מבעל התרומות. וע"ע בנחלת דוד ובחדושי ר' מאיר שמחה).

ויש לפרש בפשטות שנתינת הסימן מוכיחה שממר עליו כחפץ שמור להחזיקו — ע' תומים שם; או"ש — גולה ואבדה יח, ה. ועוד יש לפרש עפ"י המובא בשם הגרי"ז (ע' לעיל יג) שנפילה אינה מהוה ריעותא לעצם כשרותו של השטר אלא בנוגע לדיני השבת אבדה, שאין מוצאו רשאי להחזירו לבעל השטר מפני אותה ריעותא. ולכן, כל שמצד דיני השבת אבדה יש סימן, שוב אין לערער על כשרות השטר. (ע"ע לעיל יח).

(ע"ב) 'אמר ליה רב עמרם לרבה: היכי פשיט מר איסור מממונא? אמר ליה: תרדא, שטרי חליצה ומיאונין תנן' — וטעמו של רב עמרם שהקשה — כי חילק בין איסור לאו דחליצה לאיסור אשת איש (פני יהושע). ורבה סובר 'מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת'. ואכן כך היא שיטתו במקום אחר [ביבמות פב. וכן שם ק"ט. וצ"ל שם 'רבה' ולא 'רבא', ומכאן סמך לדבר]. (עפ"י חדושי הגר"ר בענגיס ח"א כא, ב. וע"ע בהגהות הרש"ש לעיל יח. על תד"ה הא. עוד על כלל זה, ע' במובא ביוס"ד יבמות ק"ט).

עוד מוכח מהשוואת רבה שטרי חליצה לגט, שאיסור יבמה לשוק נידון כדבר שבערוה ואינו בכלל שאר איסורי תורה. וכפי שכתב המרדכי ביבמות (רעק"א — גטין כז).

כיו"ב הביאו משו"ת הריב"ש סו"ס שפה. ובספר בית הלוי (ח"ב ח, ח) כתב לדהות הראיה, שפשטות המשנה 'כל מעשה

ב"ד יחזיר מורה שגם גטין בכלל, אלא שבתחילה סבר שאין המשנה עוסקת אלא בממונות, והשיב על זה מחליצה ומיאונין, וע' בשו"ת אחיעזר ח"א לו; חדושי ר' מאיר שמחה; אילת השחר, ועוד.

'תכריך של שטרות... הכא נמי שטרי מכריז' — בשו"ת אור לציון (להגר"צ אבא שאול זצ"ל. ח"א חו"מ ט) דן אודות שתי אגרות-חוב שנמצאו במעטפה בבנק. בין שאר השאלות הנידונות (קנין חצר באבידה; חצר שאינה משתמרת; האם בעלי הבנק זכו בהם והאם המוצא זכה, ע"ש באורך), דן על הסימנים שיש בהן, ותורף דבריו:

פחות משלשה שטרות — אין המנין סימן, כמבואר בגמרא ובפוסקים. וכן המצאותם במעטפה אינו מהוה סימן, שכן הדרך לעשות, אלא אם יש סימן במעטפה. סכומי הכסף הנקובים באגרות — גם כן נראה שאינו חשוב סימן, כשם שבשטרי כסף או מטבעות אין הסכום סימן, כיון שיש שטרות ואגרות רבים כערך אלו שנמצאו.

אלא שעדיין יש מקום עיון, בהצטרפות מנין השטרות עם הסכום הנקוב, שמא אז אפילו בשנים הרי זה סימן. מאידך, נתינת המספר שעל אגרת-החוב — הרי היא סימן. ולכך אגרת-חוב שנאבדה, נחשבת כדבר שיש בו סימן (ואין בה 'אוש'), מפני שדרכו של הקונה אגרת-חוב, לרשום לעצמו את מספרה. עד כאן מדבריו.

[ע"ע בשו"ת אבן ישראל (לגרי"י פישר שליט"א. ח"ז) בנידון זה, ומסקנת שניהם שבעלי הבנק לא זכו באותן אגרות.

וכן הורה באגרות משה (חו"מ ח"ב מה). והוסיף שאף אם חוק המדינה יחייב ליתנו לבעל הרשות — אין שייך לומר 'דינא דמלכותא דינא' שהרי זה גזל ממש, ואין דד"מ יכול להתיר גזל. (ויש לדון שפעמים מחמת דינא דמלכותא מתיאש בעליו, כי סבור שרוב המוצאים ינהגו עפ"י דין המלכות. וע"ע באריכות בשו"ת דברי מלכאל ח"ז עו).]

'שטרי מכריז' — ולכך שנים אינם סימן אלא משלש ומעלה, לפי שכשמכריז 'שטרות מצאתי' יש במשמעות דבריו שנים (עפ"י תוס' הרא"ש להלן כד. בבאור דברי הגמרא שם. וכ"כ הריטב"א ועוד. [אבל לפירוש הסמ"ע (רסב סקל"ב) אין הוכחה מדברי הגמרא שם לדון זה]. 'אך לא הבינותי יפה טעם הדבר' — מתוך הערות הגרשז"א לפרק אלו מציאות.

ולכאורה נראה שאם מכריז בענין שאין כן במשמעות דבריו — גם בשנים הוי סימן. אך אפשר כיון שאם מצא שלש ומעלה מכריז 'שטרות', א"כ אם כשמוצא שנים יכריז בצורה אחרת, הרי גילה שמצא שנים. וכיו"ב ע' במובא להלן כה מספר 'שם הדין'.

'שמעת מינה קשר סימן' — פירוש, עתה עדיין לא סברנו שמכריז 'מצאתי שטרות' סתם והלה נותן את מנינם כסימן, ועל כרחק שהקשר הוא הסימן. ואולם, למה שהסקנו שהמנין הוא הסימן שוב אין לשמוע שקשר סימן (מהרש"א. וע' מהר"ם שיף ורש"ש).

'תנן: אם יש עמהן סמפונות יעשה מה שבסמפונות' — הגם שמשנתנו מדברת במציאה ואילו רב דיבר על סמפונות היוצאות מתחת יד המלוה — מסידור המשנה (וכן משמע מפירוש הרמב"ם ומסידור הלכותיו) מבואר שהמדובר כשהמלוה נתן סימן בסמפונות, והרי בטלה הריעותא שבנפילה, ואעפ"כ יעשה מה שבסמפונות. וזהו שהקשו על רב, שהרי זה כיוצא מתחת ידו.

[וכן במה שאמרו במשנה 'אחד הלוח משלשה יחזיר ללוח' — גם כאשר המלוה נותן בו סימן, כמפורש בפוסקים]. (אור שמח — גולה ואבדה יח,ה).

'ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'אמר ליה: תרדא...' —

זו לשון רבי יאיר בכרך, בשו"ת חות יאיר (קנב): '...כי ודאי אף על פי שנקראו תלמידי חכמים שבבבל 'חובלים' במסכת בבא בתרא, לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף באי"ל נלחמים זה מול זה, או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה, כי לא על סגנון זה נאמר 'כי ידברו את אויבים בשער' שאב ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים, רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראייתן...'

ומה שאמר רב 'במדומה לי שאין בו מוח בקדקדו' — היינו, שמותר לרב להוכיח לתלמידיו בדברים קשים כדי לזרום, שיעיינו וישגחו וישמרו מן הטעות והשגיאה... לכן, מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא, ולא היה ראוי שיטעה אם לא ממיעוט עיון והשגחה, לכן דיבר אליו קשות, חלילה לא מבעס או מגובה רוחו, והרי תניא משמת רבי בטלה ענוה, ולפעמים אמרו בדרך מליצה ובדיחותא...'

וכי האי גוונא מה שקראו אמוראי לחבריהם 'תרדא'... כולם יש לומר שהיו חבריהם וגדולים מהם, ולא קפדי כלל' (ע"ש עוד באורך).

ורבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל, ממיר, כתב בספרו 'דעת חכמה ומוסר' (ח"ב י) דברים אחרים: '... מה שמצינו הרבה פעמים בדבריהם, ביטויים חדים שלכאורה אין זה מתאים לחז"ל הקדושים, כגון מה שמצינו שאמרו זה לזה 'תרדא' וכדומה. וכן בדברי הראשונים ז"ל — מצינו להרמב"ן ז"ל, שדרכו לייקר ולכבד את דברי הרמב"ם הקדוש כל כך. ומכל מקום אומר כמה פעמים על דבריו ז"ל 'והוסיף הבל על הבלים', וכהנה רבות.

ולפי דברינו — הרי זה פשוט. אצל חז"ל הקדושים היה הכל בתכלית הטהרה והקדושה, היו מריבים והיו אומרים דברי נזיפה זה לזה, אבל היה כל זאת בלי שום תערובת של 'קפאין'. ה'טריפות' של דברים אלו אינו רק (=אלא) ה'קפאין', אבל כשהוא בתכלית הזיכוך והטהרה, אדרבה, 'אורייתא הוא דקא מרתחא ליה'. (= היינו, הנויפה והריתחא כשלעצמם, יש להם מקום, וקיימים הם גם אצל גדולים, ושליחתם אינה אלא כשהלב אינו טהור וזך, שאז יש בהם תערובת טומאה וארס. וזו כוונתו במשל ה'קפאין', ראה שם בכל המאמר).

אמרו רז"ל (קדושין ל): 'את והב בסופה' — מתחילה נעשו אויבים זה את זה ואינם זרים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה. והנה כשאמרו חז"ל שהם נעשים אויבים, הרי הם שונאים ממש בלי שום מליצות, ואיך זה נעשים לבסוף אוהבים — איך זה אפשר?

אבל זהו סודו של דבר, כשהשנאה היא בלי 'קפאין', אין זה סתירה כלל להאהבה שאחר כך, בלי 'קפאין' אפשר להעשות שונאים, ומיד אח"כ אוהבים...'

ע"ע בן יהודע' על הביטוי 'תרדא'.